

Competențele și capacitățile de împuternicire pe care le dezvoltă mediatorul școlar

Abstract: *The article explores the ways in which the school mediator succeeds or fails in his or her work in Bucharest. The author has looked into all aspects of the school mediator's work, drawing not only on the mediator's job description but also on real insights from the field, namely the schools and communities in which mediators work and the NGOs with which they cooperate.*

Keywords: competences, empowerment, Roma people, school mediator, NGOs

În România, populația tânără – cea care are nevoie cea mai mare de educație – se află în creștere în mediul urban față de cel rural. Astfel, procesul educațional se află sub presiunea adaptării la nevoile de educație în și despre mediul urban, nevoi specifice copiilor și tinerilor din orașele românești. De asemenea, excluziunea socială, sărăcia extremă, grupurile defavorizate sunt probleme mai frecvente în mediul urban și peri-urban².

În București, capitala polarizării socio-economice³, acest fenomen este și mai acut. În paralel, excluziunea socială și nevoia de mediere sunt acutizate de aceeași polarizare și de puternica segregare locativă, segregare școlară ascunsă, segregare a resurselor.

Răducanu (Radu) Elena

drd. SNSPA

(elly_radu2000@yahoo.com)

În perioada 1990-2000, mediatorul școlar de etnie romă a apărut ca un "implant"⁴, în cadrul unor proiecte de școlarizare în unitățile școlare cu efective mari de elevi de etnie romă, cu risc sporit de părăsire timpurie a spațiului școlar, aceștia fiind plătiți de către organizații nonguvernamentale sau biserici, tutori ai proiectelor desfășurate și angajatori ai mediatorului școlar.

După finalizarea proiectelor educaționale pilot realizate de PHARE (în cadrul cărora au fost formați un număr de 417 mediatori școlari în anii 2001, 2003 și 2005), în anul 2007, apare Ordinul MECT nr. 1539/19.07 privind normele de încadrare și de activitate ale mediatorului școlar (publicat în M.Of.R. nr. 670/1.10.2007). Tot în același an, MECT a format un număr de 64 de mediatori școlari, iar Agenția Națională pentru Romi, un număr de 115 noi mediatori.

În anul 2008, Ordinul Ministerul Muncii, Familiei și al Egalității de Șanse, nr. 397/2008 și Ordinul INS nr. 451/2008, cod: 334010, se menționează încadrarea mediatorului școlar IV.3.3.4. Grupa minoră 334, „alt personal în învățământ” – mediator școlar. Ordonanța Guvernului nr. 15/2008 privind creșterile salariale ce se vor acorda în anul 2008 personalului din învățământ, Anexa 3, poziția 281 (Mediator școlar II) și poziția 282 (Mediator școlar debutant).

Rolul mediatorului școlar în comunitatea deservită este acela de împuternicire a membrilor comunității ajutându-i pe aceștia să dețină informații în timp util atât despre drepturile acestora la servicii sociale cât și pe plan educațional, să producă schimbarea ajutându-i să-și utilizeze capacitățile, abilitățile și competențele pentru a dobândi o mai mare autonomie de decizie, să-și extindă posibilitățile de alegere a fiecăruia îmbunătățindu-și competențele și cunoștințele dintr-o perspectivă nu numai terapeutică (în urma depresiei, refugiului în consumarea unor substanțe nocive), de reabilitare (după experiența condamnărilor își doresc să-și reia rolul de părinte sau de elev), ci și de dezvoltare personală.

Mediatorul școlar are și un rol social, prin care se preocupă de bunăstarea pentru ceilalți și dezvoltarea personală a acestora și implicarea în activități colective, având în comun responsabilitățile care asigură coeziunea socială.

Mediatorul devine un purtător esențial de informații - care altfel nu ar circula. El petrece timp la școală dar mai ales pe teren, în cartier. Pe baza acestor informații se discută situația unor copii și a unor familii, problemele aferente și se încearcă găsirea unor soluții. Tot mediatorul este cel care plasează copii la diferite fundații. În funcție de locurile sau capacitatea pe care le are o fundație, mediatorul realizează un studiu pe un grup de copii dintr-un areal geografic defavorizat, din care, ulterior, alege câțiva (de obicei pe cei cu problemele cele mai mari).

Conform fișei postului mediatorului școlar⁵, acesta sprijină organizarea de programe pentru dezvoltarea performanțelor școlare, creșterea stimei de sine a elevului/părintelui/membru al comunității deservite, contribuie la organizarea unor activități extracurriculare etc.

În prezent, nu există o analiză de gen a mediatorului școlar român sau nerom, femeie sau bărbat sau de altă religie decât cea a membrilor comunității pe care o deservește. Femeia romă, conform tradițiilor romilor, indiferent de neamul de romi din care face parte, are un rol minimal în ceea ce privește luarea deciziilor în rândul familiei sau implicarea acesteia pentru dezvoltarea comunității și îmbunătățirea vieții sociale. Pentru promovarea tratamentului egal⁶ atât în viața de familie, cât și în viața economică și a egalității de gen pe piața muncii, au fost inițiate un set de măsuri pozitive pentru realizarea concretă a egalității și a nondiscriminării între persoane: formarea învățătorilor romi, formarea profesorului rom, a consilierului școlar rom, a mediatorului școlar și a celui sanitar, dar și a unor programe de mentorat, creșterea stimei de sine, Școala Mamelor, egalitatea de șanse, care au facilitat accesul femeilor rom la educație, piața muncii și tratament egal în viața de familie, programe inițiate de ONG-uri rom.

Aspectul cel mai problematic rămâne acela că numărul de cazuri și de situații privind copiii cu probleme în familie depășesc capacitatea mediatorului școlar de a le rezolva în timp util. Întrucât există un singur post de mediere școlară într-o unitate școlară, cu siguranță timpul este insuficient pentru a găsi soluții tuturor problemelor. Să nu mai vorbim de faptul că figura unui mediator școlar lipsește din multe școli.

Parteneriatul școlii – organizații non-guvernamentale și educația urbană

Cercetarea mea va explora modul în care mediatorul școlar reușește sau eșuează în munca sa, în contextul bucureștean. Am urmărit toate aspectele muncii sale, pornind de la fișa postului dar și de la observațiile reale din teren (școlile și comunitățile pentru care activează, dar și colaboratorii acestuia – ONG-uri).

Organizațiile nonguvernamentale sau asociațiile, fundațiile, care demarează proiecte educaționale atât în spațiul școlar cât și în cel al comunităților de romi, apelează la serviciile mediatorului școlar pentru identificarea beneficiarilor în funcție de criteriile de selecție. Mediatorul școlar, cunoscând atât elevii care provin din familii cu un istoric al sărăciei extreme, al condamnărilor, cât și pe cei care provin din familii cu un anumit statut pe piața muncii, dar care abandonează sistemul educațional fie din cauza anturajelor vicioase, fie pentru că nu au stima de sine conturată, poate interveni în timp util pentru a combate fenomenul abandonului școlar, utilizând serviciile oferite de către aceste ONG-uri sau asociații.

Beneficiarii ar fi, în primul rând, copiii din medii defavorizate, pentru care între școală și mediul de socializare cotidiană este o mare ruptură, ca între două lumi sociale diferite, cu reguli diferite; de asemenea, toți copiii și tinerii din mediul urban, pentru care între școală și viața cotidiană există prea puține corespondențe practice și prea puține „traduceri” între conceptele învățate la școală și regulile de socializare; educația urbană poate crea o punte între aceste lumi separate și poate da coerență „traducerilor” între cele două lumi. Mediatorul școlar poate contribui la egalitatea șanselor în rândul familiilor romi și nerome, atât în plan educațional, familial, cât și în cel social⁷.

În lucrarea de față ilustrez rezultatele unei experiențe de șase ani și jumătate în domeniul educației, dintr-o dublă perspectivă: mediator școlar - „lucrător social” și cea de instructor de educație non-formală (în organizații non-guvernamentale cu profil educațional). Voi prezenta concluziile acestei cercetări-acțiune, benefice atât pentru elaborarea de intervenții ample sau strategii viitoare, cât și pentru implementarea de activități educaționale practice, punctuale.

Practic, am început prin a folosi cunoștințele, capacitatea și competențele deținute în calitatea mea de mediator școlar pentru a sprijini echipele de proiect și beneficiarii unei asociații de profil, în elaborarea și implementarea de proiecte educaționale. Munca de mediator școlar a vizat explicarea (pentru membrii și beneficiarii asociației) unor fenomene sociale precum riscul de excludere socială, mecanismele sociale ale sărăciei, efectele pe termen lung ale segregării locative și ale gentrificării, inegalitatea socială și de șanse, globalizarea – astfel încât acțiunile asociației să se poată orienta către depășirea, în timp, a problemelor legate de aceste fenomene sociale. În același timp, participând ca mediator școlar și consilier în probleme sociale, în cadrul acestor proiecte, am putut colecta informații directe din teren (prin interviuri și observații participative), de la diferiți actori sociali implicați – ceea ce reprezintă date empirice esențiale pentru munca de mediator școlar și clădirea expertizei de mediere.

Cercetarea inițială și articolul de față pornesc de la ideea conform căreia obiectivul general al procesului de educației este: să asigure formarea de cetățeni activi, capabili de a-și asuma responsabilitățile și de a-și utiliza drepturile, capabili de a-și înțelege contextul social în care se dezvoltă și de a participa la dezvoltarea acestuia în folosul tuturor – idee

care se regăsește în obiectivele unor programe ample precum Educația 2000+ sau Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane.

Definind astfel obiectivul educației, în contextul global și local contemporan, pot fi identificate nevoile specifice și prioritățile educaționale ale diferitelor categorii sociale.

Odată cu căderea blocului comunist, a devenit evidentă nevoia de educație civică în învățământul pre-universitar, pentru familiarizarea timpurie cu drepturile și responsabilitățile cetățenești, în ideea evitării pe viitor a unor anomalii precum regimurile dictatoriale și „învățământul ideologic”. Educația civică se predă, în România, ca materie obligatorie, începând cu nivelul gimnazial, încă din anii '90. Dar precaritatea orelor practice și a lecțiilor aplicative fac din această materie un domeniu abstract pentru elevi, care nu reușesc să perceapă legătura dintre conceptele din manual și viața lor cotidiană. Această situație de „formă fără fond” persistă în cele mai multe școli din țară (conform analizelor realizate în cadrul programului Educația 2000+ și în cadrul Fundației pentru Dezvoltarea Societății Civile), în ciuda unor proiecte-pilot de educație civică practică și în ciuda existenței unor manuale alternative (inclusiv pentru profesori), pentru activități practice – manuale neincluse în programul oficial de studiu.

O altă prioritate în domeniul educației, identificată la nivel european de către Departamentul „Educație și Cultură” al Comisiei Europene, este educația non-formală pentru copiii aflați în diferite situații de risc de excluziune socială. De asemenea, Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane are printre priorități promovarea educației non-formale, extra-școlare, pentru copiii aflați în situații de risc de abandon școlar. Fondurile europene (dar nu numai) alocate, în ultimii ani, în această direcție, au susținut dezvoltarea educației non-formale, dar prin intermediul organizațiilor non-guvernamentale – fără implicarea directă obligatorie a instituțiilor educaționale – și fragmentat, restrâns la un nivel micro-social (beneficiarii diferitelor organizații la nivel local).

Una dintre cele mai importante transformări globale este creșterea constantă a populației urbane (care, deja din anul 2007, a depășit 50% din populația lumii). Cum calitatea relației dintre mediu și utilizatorii săi este esențială pentru calitatea globală a vieții, devine tot mai stringentă facilitarea unei relații funcționale, echilibrate, între mediul urban și locuitorii săi. Socializarea și educarea copiilor și tinerilor depinde în mod direct de mediul de viață; deci, în orașe, ei sunt cei mai afectați de calitatea mediului urban și de relația pe care reușesc să o dezvolte în cadrul acestuia. În consecință, ei sunt cei care trebuie să și-l cunoască mai bine, să primească educație de calitate, în ideea de a contribui la dezvoltarea lui – cunoașterea și, implicit, educația fiind instrumente „cheie” prin care se poate construi, în timp, o relație bună între indivizi, grupuri și mediul lor.

Este de așteptat ca aceste fenomene sociale globale să își pună amprenta asupra nevoilor și resurselor educaționale locale. În România, populația tânără – cea care are nevoia cea mai mare de educație – se află în creștere în mediul urban față de cel rural. Astfel, procesul educațional se află sub presiunea adaptării la nevoile de educație în și despre mediul urban, nevoi specifice copiilor și tinerilor din orașele românești.

Premizele amintite până acum sugerează complementaritatea între resursele / nevoile școlilor și organizațiilor non-guvernamentale (ONG) în domeniul educației, precum și misiunea lor comună de a dezvolta cetățeni activi la nivel comunitar – premize care stau deja la baza unor parteneriate punctuale (pe proiecte restrânse), dar care au potențial suficient pentru a sta la baza unui parteneriat amplu, de nivel național, în viitor. În plus, necesitatea explorării și aplicării unor metode inovative în educația din mediul urban, pre-

cum educația urbană, poate deveni un catalizator pentru dezvoltarea treptată a acestui parteneriat amplu, național.

Prin studiul de caz al proiectelor educaționale urmărite în cercetarea-acțiune (începând din 2007) și prezentate succint mai jos, este ilustrat modul în care un astfel de parteneriat se poate dezvolta și care sunt resursele pe care se poate clădi educația urbană. Am ales să urmăresc și să prezint dezvoltarea proiectelor și acțiunilor social-educaționale ale unui ONG tânăr (Asociația Komunitas din București), pentru a exemplifica procesele de parteneriat și inovație în educație implicate în această dezvoltare.

Asociația a avut un prim proiect de lungă durată, în anul 2007, prin care s-au explorat nevoile și resursele educaționale ale diferitelor școli și ale diferitelor grupuri sociale. Activitățile acestui proiect explorativ au constat în proiecții de film pe teme sociale, pe înțelesul oricui, urmate de discuții sau activități de grup cu copii și tineri, pe teme de filme, în diferite școli și licee din țară, dar și în diverse spații publice din zone rezidențiale. Întâlnirea cu circa 500 de copii și tineri, parteneriatul cu peste 15 instituții educaționale, incursiunea în cartiere defavorizate dar și în medii educaționale de elită, au permis elaborarea planurilor de acțiune viitoare ale Asociației, în concordanță cu resursele sale și cu nevoile beneficiarilor.

Astfel, Asociația a stabilit câteva principii pentru proiectele care au urmat: 1) folosirea metodelor de educație non-formală, prin activități practice și lucrul în colectiv, care sunt cele mai potrivite pentru copii cu dificultăți sociale, dar și pentru a aduce împreună copii proveniți din medii sociale diferite (benefice, în general, pentru dezvoltarea abilităților sociale); 2) concentrarea acțiunilor asupra copiilor cu resurse limitate și aflați în diferite situații de risc – ceea ce s-a concretizat mai ales în proiecte desfășurate cu copiii din cartierul Ferentari, cea mai problematică și stigmatizată zonă din București; 3) implicarea liceenilor și studenților din instituții de elită, în activități desfășurate în comunități defavorizate, mai ales pentru faptul că, având un nivel superior de educație, ei vor fi viitorii actori decizionali, cu funcții de influență – deci este necesar ca ei să înțeleagă contextul social general și procesele sociale din jurul lor; 4) folosirea potențialului de resurse umane și cunoaștere din licee și facultăți, pentru a ajuta școlile cu clasele I-VIII și pentru a crea o rețea logică între diferitele niveluri de învățământ; 5) organizarea de activități explorative în oraș, astfel încât copiii și tinerii să înțeleagă, prin joc și „expediții”, care este relația lor cu mediul în care se dezvoltă și care este rolul lor în contextul urban respectiv (vecinătate, cartier, stradă, spațiu public etc.).

Din 2007 până în prezent, peste 400 de elevi au participat în proiectele Asociației, aducând în practică aceste principii de lucru. În proiectul „Școală cinema” (anul 2008), 100 de elevi din două școli din Ferentari și două licee din București au vizionat filme despre diferite probleme din mediul urban, pentru ca apoi, în a doua etapă, să realizeze chiar ei scurte filme despre propria percepție asupra problemelor din oraș – printre care au identificat: poluarea, lipsa de facilități pentru vârstnici, stigmatizarea zonelor de „ghetou”, din care cei mai mulți copii ar vrea să plece. În proiectul „Cultures from Around the Block” (anul 2008, Anul European al Dialogului Intercultural), 50 de elevi din trei licee au explorat prin mijloace artistice (fotografie și sunet) diversitatea socială și culturală a orașului, mai ales în zonele rezidențiale, observând diferitele moduri în care diferite categorii socio-culturale folosesc spațiile orașului și prezentând aceste observații, în mod artistic, către publicul larg. „Images connecting people” (2008-2009) a continuat ideea primului proiect, cu vizionări de filme pe teme sociale și realizarea de materiale video împreună cu alți

100 de elevi, dintr-o școală din Ferentari și două licee de elită, de data aceasta cu focus asupra inegalităților care apar în spațiul public urban și asupra formelor de discriminare ce afectează femeile, minoritățile și săracii, în spațiul urban. Proiectul-platformă „Școală europeană”, având ca beneficiari peste 100 de elevi din școlile partenere din Ferentari, a inclus și activități precum analiza fotografică a vieții cotidiene urbane (sărăcie-bogăție, vârstele omului, detalii cotidiene), și participarea la evenimente civice desfășurate de alte asociații în oraș (festivaluri ale diversității, manifestații pentru protejarea spațiilor verzi etc.), și realizarea unor mici amenajări în cartierul Ferentari, pentru a îmbunătăți spațiul public (realizarea de băncuțe colorate, pentru o stație de autobuz aglomerată, dar fără băncuțe, în apropierea unei enclave de locuințe precare, strângerea de gunoaie din câteva locuri și plantarea de flori).

Proiectele „Orașul nostru, decizia noastră” (2009) și „Mai aproape de viitor” (2009-2010) – construite pe baza experienței anterioare – se adresează în mod direct problematicii educației urbane. Cele două proiecte au implicat 100 de copii din școlile partenere din Ferentari, 40 de liceeni, împreună cu 30 studenți arhitecți și peisagiști, în demersuri explorative de urbanism participativ și antropologie urbană, pe înțelesul oricui. Activitățile, pe care Asociația a decis să le continue și în prezent, constau în: plimbări urbane, pentru observații tematice; exerciții de identificare a elementelor urbane; exerciții de analiză a aspectelor pozitive și negative ale unui spațiu public; realizarea de machete și propuneri pentru mici intervenții (amenajări de băncuțe, de spații de joacă, de straturi de flori etc.); cercetarea istoriilor orale ale orașului; propunerea de trasee pentru plimbări urbane (pedonale). Prin intermediul acestora, toți copiii și tinerii implicați învață să realizeze analize contextuale ale calității spațiilor colective din oraș, să devină mai receptivi față de propriul context cotidian, dar și față de experiența urbană colectivă – aspecte care lipsesc din educația formală a elevilor și chiar și din cea a studenților.

Impactul celor aproape trei ani de proiecte educaționale ale Asociației poate fi urmărit pe mai multe planuri: o parte dintre liceeni au devenit voluntari ai Asociației sau studenți în științe sociale (psihologie, asistență socială, antropologie), deci și-au asumat rolul de cetățeni implicați; elevii din unitatea școlară pe care o deservesc și care au beneficiat de activitățile din cadrul proiectelor educaționale, au acumulat abilități de exprimare, de analiză contextuală și lucru în colectiv, pași esențiali în educația de cetățean și în dezvoltarea lor personală; școlile partenere și-au crescut atractivitatea pentru copiii din cartier, deci se vor afla sub presiunea cererii educaționale și a îmbunătățirii procesului educațional. La nivelul *metodologiilor educaționale*, s-a realizat implementarea de proiecte-pilot și testarea metodelor inovative de educație practică, atât pentru copiii din vecinătăți defavorizate, cât și pentru echipe colective de copii și tineri, din medii sociale diferite. La nivelul dezvoltării capacității instituționale, s-a realizat testarea și întărirea parteneriatului dintre școli generale, licee, facultăți, prin intermediul unei organizații non-guvernamentale, ca actor-cheie, în paralel cu întărirea cooperării dintre comunități locale, școli, instituții culturale, rețele de ONG – tot prin intermediul Asociației, care are contact cu toate aceste realități sociale distincte.

În plus, metoda bulgărelui-de-zăpadă a facilitat extinderea rezultatelor (prezentate în expoziții, conferințe, întâlniri, webloguri ale proiectelor), prin: creșterea cererii de proiecte similare în școlile din Ferentari (și nu numai), în urma creșterii vizibilității Asociației; familiarizarea publicului general (alți studenți, profesori, elevi, grupuri din cartier, alți membri ONG etc.) cu tematica urbană și tematica educației civice active.

Astfel, povestea proiectelor Asociației Komunitas (din București) se intersectează cu povestea altor inițiative, parteneriate, rețele de acțiune și voluntariat, ceea ce arată existența masei critice de experiență și resurse pentru declanșarea unui proces mai amplu, de parteneriat la nivel național și constant (nu temporar, pe proiecte punctuale), între mediul ONG și instituțiile de învățământ.

Trecerea de la masa critică de proiecte-pilot / metode inovative, testate, în educație, la o strategie coerentă de îmbogățire și adaptare a procesului educațional general, se poate face, într-o primă etapă, prin selectarea și multiplicarea, la nivel național, a exemplarelor locale de bune practici. Între aceste exemple de bune practici, educația urbană constituie un element necesar, ce trebuie adoptat pentru a asigura adaptarea procesului educațional la nevoile contemporane ale copiilor și tinerilor din orașele românești.

O concluzie în urma implicării active și empatică a mediatorului școlar în viața comunității pe care o deservește, poate fi cu siguranță, combaterea descentralizării acestora din sistemul de învățământ, menținerea celor care mai funcționează în unitățile școlare și stimularea acestora prin aprecierea și respectarea acestei resurse umane pentru a combate fenomenul scăderii stimei de sine și nu în ultimul rând, angajarea unui mediator școlar în fiecare unitate școlară fără a ține cont de criteriul etnic, ci doar de numărul elevilor cu risc de abandon școlar.

Note

1 Beneficiar al Proiectului "Construcția și implementarea unui program doctoral inovator interdisciplinar cu privire la problematica romilor" cofinanțat de UE prin Fondul Social European, Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

2 Stănculescu și Berevoescu, 2004.

3 Florea, 2009.

4 Sarău și Radu, 2011, 13.

5 Sarău și Radu, 2011, 112.

6 Grigore et al., 2009, 139

7 Miroiu, Capitolul VIII.1.

Bibliografie

Florea, Ioana. 2009. Spațiul public și calitatea vieții urbane. *Revista de Asistență Socială*. 1-2/2009: 63-76.

Grigore, Delia et al. 2009. *Evaluarea politicilor publice educaționale pentru romi*. Buzău: Alpha MDN.

Miroiu, Mihaela *Planul de Dezvoltare Regională 2007-2013 Regiunea de Vest, Egalitatea de șanse – Capitolul VIII*.

Sarău, Gheorghe și Radu, Elena. 2011. *Ghidul Mediatorului Școlar – pentru comunitățile cu rromi*. București: Vanemonde.

Stănculescu, Manuela S., Berevoescu, Ionica. 2004. *Sărac lipit, caut altă viață*. București: Nemira.

